

Sobre la tirania

JOSEPH BRODSKY

La malaltia i la mort són, potser, les úniques coses que un tirà té en comú amb els seus súbdits. És en aquest sentit i prou que una nació es beneficia de ser governada per un home gran. La consciència de la nostra mortalitat no ens il·lumina necessàriament ni ens suavitza, però el temps que un tirà dedica a reflexionar sobre el seu metabolisme, per exemple, és temps robat als assumptes d'estat. La tranquil·litat domèstica i la internacional estan en proporció directa al nombre de malalties que preocupen el nostre primer secretari del Partit, o el nostre president vitalici. Fins i tot si aquest tirà és prou agut com per aprendre l'art de la crueltat addicional, inherent a qualsevol malaltia, acostuma a dubtar força a l'hora d'aplicar aquest coneixement adquirit a les intrigues de palau o a la seva política exterior, encara que només sigui perquè instintivament cerca de restablir el seu estat de salut previ o simplement creu que es recuperarà del tot.

Un tirà sempre dedica el temps que cal per a pensar en l'ànima a conspirar per tal de mantenir l'*statu quo*. Això és així perquè un home en la seva posició no distingeix entre el present, la història i l'eternitat, fusionats en un per mitjà de la propaganda d'estat per a la seva conveniència i la del poble. S'aferra al poder com un vell s'aferra a la pensió o als estalvis. El que de vegades sembla una purga en els rangs superiors, la nació ho percep com un intent de mantenir l'estabilitat per la qual aquesta nació va optar quan va permetre que s'establís la tirania.

L'estabilitat de la piràmide ben poques vegades depèn del seu pinacle, i tanmateix és justament aquest el que atrau la nostra atenció. Després d'un cert temps, els ulls de l'espectador s'avorreixen de la perfecció geomètrica intolerable i l'únic que demanen són canvis. Tanmateix, quan els canvis arriben sempre és pitjor. Un home gran lluitant per evitar la vergonya i el malestar —especialment desagradables a la seva edat— és fàcil de predir. Per molt sagnant i desagradable que sigui aquesta lluita, no afecta l'estructura interna de la piràmide ni la seva ombra externa, i els objectes d'aquesta lluita, els rivals, mereixen del tot aquest tractament sanguinari, encara que només sigui per la tautologia de la seva ambició en vista de la diferència d'edat. Perquè la política no és altra cosa que puresa geomètrica que abraça la llei de la jungla.

Allà dalt, al cap de l'agulla, només hi ha lloc per a un, i més val que sigui vell, ja que els vells mai no pretenen ser àngels. L'únic propòsit del tirà vell és mantenir la posició, i la seva demagògia i hipocresia no imposen a la ment dels seus súbdits la necessitat de creure o la proliferació textual, mentre que l'arribista jove, amb el seu zel i la seva dedicació —veritables o falsos—, sempre acaba augmentant el nivell de cinisme públic. Si mirem enrere en la història de la humanitat, podem dir sense dubte que el cinisme és el millor criteri per apreciar el progrés social.

Els nous tirans sempre introdueixen una barreja nova d'hipocresia i de crueltat. Els uns s'estimen més la crueltat; els altres, la hipocresia. Penseu en Lenin, Hitler, Stalin, Mao, Castro, Gaddafi, Khomeini, Amin, etc. Sempre superen els seus predecessors en més d'una manera, i cargolen una mica més el braç del ciutadà i la ment de l'espectador. Per a un antropòleg (un d'extremament distant) aquest tipus

de desenvolupament és molt interessant, perquè eixampla la noció que es pugui tenir de l'espècie. Cal dir, tanmateix, que la responsabilitat dels processos que acabo d'esmentar resideix tant en el progrés tecnològic, i en el creixement general de la població, com en les maldats particulars del dictador en qüestió.

Avui dia, cada sistema sociopolític nou, sigui una democràcia o un règim autoritari, significa un distanciament més respecte de l'esperit individualista en la direcció de l'estampida de les masses. La idea de la singularitat existencial de cadascú és reemplaçada per la de l'anonimat. Un individu no mor tant per l'espasa com pel penis i, per molt petit que sigui un país, requereix una planificació central i un sotmetiment. Aquest tipus de coses cria fàcilment diverses formes d'autocràcia, en les quals els tirans es poden considerar com a versions obsoletes d'ordinadors.

Però si només fossin versions obsoletes d'ordinadors, la cosa no seria tan greu. El problema és que un tirà és capaç de comprar ordinadors nous, d'última generació, i aspira a dominar-los. Exemples de formes obsoletes d'aparells emprats de manera avançada els van protagonitzar el Führer, quan va recórrer a l'altaveu, o Stalin fent servir un sistema de control telefònic per eliminar els seus oponents al politburó.

Els homes no esdevenen tirans perquè en tinguin vocació, ni per pura casualitat, tampoc. Si algú té aquesta vocació, normalment pren una drecera i es converteix en un tirà de la seva família, mentre que els tirans de debò són coneguts per llur timidesa i per no ser uns pares de família gaire interessants. El vehicle d'una tirania és un partit polític (o **rangs** militars, que tenen una estructura semblant a la dels partits), ja que per tal d'arribar al cim d'alguna cosa cal que hi hagi una topografia vertical.

Ara bé, diferentment d'una muntanya o, encara millor, d'un gratacels, un partit és en essència una realitat fictícia inventada per gent desocupada mentalment... Arriben al món i hi troben una realitat física, gratacels i muntanyes, ocupats del tot. La seva elecció, per tant, es debat entre esperar una obertura en el sistema antic o crear-ne un de nou, d'alternatiu. Aquesta opció darrera és la que els sembla més expeditiva a l'hora d'actuar, encara que només sigui perquè poden començar immediatament. Construir un partit és una ocupació en si mateixa, i una de molt absorbent. És evident que no compensa de seguit; però, hi insisteixo, la feina no és tan feixuga i la incoherència d'aquesta aspiració implica molt descans mental.

Per tal d'amagar els seus orígens purament demogràfics, un partit normalment desenvolupa la seva ideologia i mitologia pròpies. En general, una nova realitat sempre es crea a partir de la imatge d'una d'antiga, imitant-ne les estructures. Una tècnica així, mentre enfosqueix la manca d'imaginació, afegeix un cert aire d'autenticitat a tot el projecte. És per això que, per cert, molta d'aquesta gent adora l'art realista. En general, l'absència d'imaginació és més autèntica que la seva presència. La mediocritat beneita d'un programa de partit i l'aparença sonsa i grisa dels seus líders atrau les masses com un reflex propi. En l'era de la superpoblació, el mal (i el bé) esdevenen tan mediocres com els seus subjectes. Per ser un tirà, és convenient ser mediocre.

I són beneïts, i les seves vides, també. Les úniques recompenses les obtenen mentre grimpen: veuen rivals superats, apartats, relegats. Al principi del segle xx, en l'apogeu dels partits polítics, hi havia els plaers addicionals de llançar un pamflet caòtic, o escapar de la vigilància de la policia; de fer un discurs fervent en un congrés

clandestí, o descansar a costa del partit als Alps suïssos o a la Riviera francesa. Ara tot això ha desaparegut: revistes cremades, barbes falses, estudis marxistes. El que queda és el joc pacient de la promoció, cinta vermella inacabable, paperassa, una cerca de camarades fiables. No hi ha ni l'emoció de no xerrar més del compte, ja que no hi ha cap mena de detall que sigui digne d'atenció per les parets infestades de micròfons ocults.

El que fa que algú arribi al cim és el pas lent del temps, l'únic consol del qual és la sensació d'autenticitat que dona al projecte: el que tarda molt de temps és real. Fins i tot en el bàndol de l'oposició, l'avançament dels partits és lent; quant al partit en el poder, no cal que s'apressi en cap sentit i, després de mig segle de dominació, pot distribuir el temps. Naturalment, pel que fa a les idees en el sentit victorià del terme, el sistema de partit únic no és gaire diferent d'una versió moderna del pluralisme polític. Tot i així, ingressar en l'únic partit existent requereix una mica més que la quantitat mitjana d'indecència.

No obstant això, malgrat tot la seva audàcia i independentment de com de cristal·lina sigui la seva executòria, l'aspirant no aconseguirà arribar al politburó abans dels seixanta anys. A aquesta edat, la vida és absolutament irreversible i, si s'agafen les regnes del poder, només s'obren els punys per agafar la darrera espelma. No és probable que un home de seixanta anys s'arrisqui econòmicament o políticament. Sap que li queda un decenni més o menys d'activitat i les seves alegries són sobre tot de tipus gastronòmic i tecnològic: una dieta exquisida, cigarretes i cotxes. És un home de l'*statu quo*, que és profitós en assumptes estrangers, tenint en compte que cada cop acumula més coets, i intolerable dins del país, on no fer res significa empitjorar la situació, i, encara que els seus rivals puguin capitalitzar-la, preferirà d'eliminar-los abans d'introduir cap canvi, ja que sempre se sent una mica de nostàlgia per l'ordre en què es va aconseguir l'èxit.

La durada mitjana d'una tirania com cal és d'un decenni i mig, dos decennis pel cap alt. Quan dura més, sempre es converteix en una monstrositat. Aleshores es pot aconseguir el tipus de grandesa que es manifesta provocant guerres o el terror intern o ambdues coses. Feliçment, la naturalesa fa la seva i de vegades recorre als rivals just a temps, és a dir, abans que el nostre home decideixi d'immortalitzar-se fent res que sigui espantós. Els joves quadres, que, de tota manera, no són gaire joves, pressionen des de sota i l'empenyen cap a l'àmbit blau del pur Cronos, perquè, després d'haver arribat al cim del pinacle, aquesta és l'única manera de continuar. Tanmateix, gairebé sempre la naturalesa ha d'actuar sola i troba una oposició tremenda dels òrgans de seguretat de l'estat i de l'equip mèdic personal del tirà. Es porten metges estrangers en avió perquè treguin al nostre home de les profunditats de la senilitat en què s'ha enfonstat. De vegades tenen èxit en la seva missió humanitària (ja que els seus governs estan, ahora, profundament interessats en la preservació de l'*statu quo*): prou com per permetre al gran home de reiterar l'amenaça de mort als seus països respectius.

Al final, tots dos cedeixen; els òrgans potser de menys bon grat que els metges, ja que la medicina no té tantes característiques d'una jerarquia, que pot resultar afectada pels canvis imminents, però fins i tot els òrgans acaben cansant-se del seu amo, al qual sobreviuran, en qualsevol cas, i, quan els guardaespalles miren cap a un altre cantó, la mort es cola amb la dalla, la falç i el martell. Al matí següent, la població no es desperta pels galls puntuals, sinó per les onades de la *Marche funèbre* de Chopin que vessen els altaveus. Després ve el funeral militar, els cavalls

que arrosseguen la curenya, precedits per un destacament de soldats que porten medalles en coixinets porpra i ordres que solien adornar l'abric del tirà com el pit d'un gos que ha guanyat un premi, perquè era exactament això: un gos que havia guanyat curses i premis. I, si la població plora la seva mort, com passa amb freqüència, les seves llàgrimes són les dels apostadors que han perdut: la nació plora el temps perdut. I després apareixen els membres del politburó, carregant el taüt cobert amb la bandera: l'únic denominador que tenen en comú.

Mentre porten el denominador de la mort, les càmeres fan la seva feina, i tant els estrangers com els nadius estudien atentament les cares inescrutables, intentant d'esbrinar el successor. El traspassat pot haver estat prou vanitos com per deixar un testament polític, però de totes maneres no es farà públic. La decisió s'ha de prendre en secret, en una sessió tancada —és a dir, per al poble— del politburó, o sigui, clandestinament. El secretisme és un trauma antic dels partits, un eco dels seu origen demogràfic, del seu passat il·legal gloriós. I les cares no revelen res.

Tenen encara més èxit perquè no revelen res. Perquè serà simplement més del mateix. L'home nou només serà diferent de l'antic des del punt de vista físic. Mentalment i en altres sentits està destinat a ser una rèplica exacta del mort. Aquest és potser el secret més gran que hi ha. Si hi pensem, la successió dins del partit és la cosa que s'assembla més a la resurrecció. Per descomptat, la repetició engendra avorriment, però si les coses es repeteixen en secret, encara hi ha marge per a la diversió.

Tanmateix, el més divertit de tot plegat és l'assumpció que qualsevol d'aquests homes pot esdevenir un tirà. El que causa tota aquesta incertesa i confusió és que l'oferta supera la demanda, i que no es tracta de la tirania d'un individu sinó de la tirania d'un partit que simplement ha donat un caràcter industrial a la producció de tirans, la qual cosa mostra molta astúcia pel que fa a aquest partit en general i és un gran encert en particular, considerant la rendició ràpida de l'individualisme com a tal. En altres paraules, avui el joc d'endevinalles sobre *qui-serà-qui* és tan romàntic i antiquat com el bilboquet, i només la gent elegida lliurement pot prendre's la molèstia de jugar-hi. Ja fa temps que s'ha acabat el temps dels perfils aquilins, els masclets o les barbes llargues, els bigotis de morsa o amb forma de raspalls de dents; aviat s'haurà acabat fins i tot el de les celles.

Això no obstant, hi ha quelcom que encisa en aquestes cares insípides, grises, anònimes: s'assemblen a qualsevol, la qual cosa els dona un aire gairebé *underground*; s'assemblen com brins d'herba. La redundància visual proveeix el principi del «govern de la gent» d'una profunditat addicional: el domini dels qui no són ningú. Ésser governats pels qui no són ningú, tanmateix, és la forma més omnipresent de tirania, ja que s'assemblen a tothom. Representen les masses de moltes maneres, i per això no s'encaparren amb eleccions. Per a la ment, és una tasca força desagradida pensar en el possible resultat del sistema *un home, un vot* a, per exemple, la Xina, amb més de mil milions d'habitants: quin tipus de parlament podria sorgir-hi, i quants milions podrien formar una minoria, allà?

L'ascens dels partits polítics al començament del segle XX va ser el primer gemec de la superpoblació, i per això funcionen tan bé avui dia. Mentre que els individualistes se'n reien, d'ells, van capitalitzar la despersonalització, i ara els individualistes ja no riuen. L'objectiu, tanmateix, no és el triomf del partit ni de cap buròcrata específic. És cert que es van situar més enllà del seu temps, però el temps

té moltes coses més enllà, i sobretot, molta gent. L'objectiu és fer encabir la seva expansió numèrica en un món que no s'expandeix, i l'única manera d'aconseguir-ho és per mitjà de la despersonalització i burocratització de tot allò que visqui. Com que la vida és un denominador comú, esdevé una premissa per estructurar l'existència d'una manera més detallada.

I una tirania fa justament això: t'estructura la vida. Ho fa tan meticulosament com pot, certament molt més bé que una democràcia. A més, ho fa pel teu propi bé, ja que qualsevol demostració d'individualisme en la multitud pot ser perillós: primer per a la persona que la demostra, però també per als qui té al costat. Per això tenim el partit que dirigeix l'estat, amb el seu servei de seguretat, institucions mentals, policia i el sentit de lleialtat dels seus ciutadans. Tot i així, no n'hi ha prou amb totes aquestes eines: el somni és convertir cada home en el seu propi buròcrata. I el dia en què aquest somni esdevindrà veritable és a prop, ja que la burocratització de l'existència individual comença amb la reflexió política, i no s'acaba pas amb l'adquisició d'una calculadora de butxaca.

Per tant si un se sent elegiàc al funeral del tirà, és sobretot per raons autobiogràfiques, i perquè la seva desaparició fa pensar nostàlgicament en els *bons vells temps* de manera encara més concreta. Al cap i a la fi, l'home també era un producte de la vella escola, quan la gent encara veia la diferència entre el que deien i el que feien. Si l'únic que es mereix és una línia en la història, molt millor: no va vessar prou sang dels seus súbdits com per omplir un paràgraf. Les seves amants eren més aviat grassonetes i en va tenir poques. No va escriure gaire, ni va pintar ni tocar cap instrument musical; tampoc no va introduir cap estil de mobiliari nou. Era un tirà i prou, i tanmateix els líders de les grans democràcies desitjaven amb fervor donar-li la mà. Ras i curt, no va fer sotsobrar la barca. I en part és gràcies a ell que quan obrim les finestres al matí, l'horitzó encara no és vertical.

Degut a la natura de la seva feina, ningú no va conèixer mai els seus pensaments reals. És força probable que no els conegués ni ell mateix. Això seria un bon epitafi, si no fos perquè hi ha una anècdota que els finlandesos expliquen sobre el seu president de tota la vida, Urho Kekkonen, que comença així: «Si em morís...»

JOSEPH BRODSKY (1940-1996), va néixer en una família jueva a Sant Petersburg. Va començar a escriure i a destacar com a poeta de molt jove. El 1964 va ser jutjat per «parasitisme social» i condemnat a cinc anys de treballs forçats dels quals, finalment, en va complir un i mig gràcies a la intercessió i mobilització d'un nombrós nombre d'intel·lectuals russos i no russos. El 1972 es va exiliar als Estats Units i el 1987 va rebre el Premi Nobel. Va morir a Nova York, però fou enterrat a Venècia, seguint la seva voluntat.